

Kentsel Morfolojiyi Çeşitlilik ve Cinsiyet Siyaseti Üzerinden Okumak

Aybüke AKGÜN, Zeynep GÜNAY

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
aybukeakgun@gmail.com, gunayz@itu.edu.tr

Özet: Çeşitlilik vurgusu günümüz kentlerinde, ayrımcılık, fırsat eşitsizliği, kaynakların dengesiz dağılımı ve ötekileştirmenin oluşturduğu çatışma ortamını da beraberinde taşımaktadır. Müzakere her toplum için mümkün olamamakta; toplumsal duvarlar kentlerin sosyal sınırlarını belirlemekte ve neoliberal politikalar ve küreselleşme ile beraber sınırlarını aşan kentler barındırdıkları çeşitliliğe sahip çıkamamaktadır. Demokratik isyancı queer deneyim çerçevesinde heteroseksist bakıştan uzak, queer ve heteroseksüel bütünlükte gelişecek kentsel dokunun, planlama yaklaşımlarına nasıl eklenilebileceği cinsel coğrafyaların araştırma önceliğini oluşturmaktadır. Türkiye’de muhafazakâr toplumsal yapı, öznel kimlik kısıtlarını da ortaya çıkartmaktadır. Bu doğrultuda, bildiride çeşitliliğin bir parçası olan ancak farklı cinsiyet gruplarının görünmeyen yüzleri olan LGBTTQ bireylerin oluşturduğu kentsel ve toplumsal morfoloji, kapsayıcı queer kentsel mekân arayış üzerinden ele alınmakta; limitleri olmayan cinsel coğrafyaların baskıcı ve kapalı toplumlarda izdüşümleri incelenmektedir. Araştırma LGBTTQ kimliklerin kapalı bir eylem alanı oluşturan Taksim semtinde oluşturduğu müzakereci alanların özelliklerini incelemekte, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile bireylerin kentsel mekân kullanım ve kentsel yaşam arayışlarının haritalanmasına odaklanmaktadır. Çatışmanın yoğun olduğu toplumlarda planlamaya heteroseksüel ve LGBTTQ bakış ile beraber gelişen müzakere ortamlarının nasıl oluşturulması gerektiği ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel morfoloji, çeşitlilik, cinsel coğrafya

Giriş

Kentlerin gelişmeleri her zaman ileriye doğru değil, toplumdan ayrı düşünilemeyen morfoloji kavramı gelişmenin tersi hareketler de meydana getirebilmektedir. Kentlerin sahip olduğu çok katmanlı toplumsal yapı ve bu yapının oluşturduğu kentsel biçim, ekonomi-politik çatışma ortamında çeşitlilik ve cinsiyet coğrafyasının görünmeyenlerine yönelik çözümlenelerde yeterli olamamaktadır. Planlama pratiğinin dahi heteroseksist bir yapıya sahip olduğu söylenebilmektedir (Frisch, 2002). Hegemonik yaklaşım birey kimliği ve çeşitlilik üzerinde toplumsal ve mekânsal bir sınır inşa etmektedir. Ana kontrol mekânizmalarınca oluşturulan politikalar tarafından yok sayılan birey varlığı, heteroseksist duruşa karşı mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Bu yapının beraberinde getirdiği ayrımcılık, fırsat eşitsizliği, kaynakların dengesiz dağılımı ve ötekileştirme bu doğrultuda meydana gelmektedir. Neo-liberal politikalar ve küreselleşme ile beraber sınırlarını aşan kentler barındırdıkları çeşitliliğe sahip çıkamamaktadır. Çeşitliliğin görünmeyen yüzü LGBTTQ bireyler için cinsel coğrafya yaklaşımları bu nedenle önem taşımaktadır. Özellikle kamusal alanların yetersizliği ve temas halini engelleyen kent tasarımları, cinsiyet coğrafyasında ‘isyancı mekânları’ oluşturamadan yok etmektedir (Jacobs, 2011).

Normlarından kurtulmayı ve işgal etmeyi hedefleyen demokratik isyancı queer deneyim ise bu doğrultuda ön plana çıkmaktadır. Heteroseksist bakıştan uzak bir planlama yaklaşımının nasıl geliştirilebileceği cinsel coğrafyanın araştırma önceliğini oluştururken; bu yaklaşım çerçevesinde kentsel morfoloji alanının nasıl yanıt verebileceği önemli bir gündem sorusu olarak ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde cinsiyet coğrafyasıyla ilgili bilimsel çalışmalar artmakta ve önemli bulguları planlama yazınına katmaktadır. Gay toplulukları ve lezbiyen coğrafyalar (Rothenberg, 1995; Bondi ve Rose, 2003), biseksüel kimlik coğrafyacıları (McClean, 2008) ve trans bireylere yönelik kentsel çalışmalar (Brown ve Knopp, 2003) yapan öncü isimler bulunmaktadır. Bu sınıflandırmanın ötesinde queer coğrafyacılar kentsel algı ve kentsel çözüm olanakları sunabilecek tartışmalar ortaya çıkarmaktadır (Bondi, 1992; Knopp, 1995; Davis, 1995; Frish, 2002; Bondi ve Rose, 2003; Brown ve Knopp, 2003; Brown vd. 2007; Doan, 2010; Anacker ve Nusser, 2012). Tüm bu çalışmalar farklı toplumsal alanlarda, farklı cinsiyet gruplarının isyancı eylem mekânı fikrine odaklanmaktadır. Zaman döngüsü içerisinde oluşan tüm bu çalışmalar farklı cinsiyet gruplarını incelemekte ve yeni yaklaşımları da meydana getirmektedir. Ancak bu çalışmalar, isyancı queer mekân tanımı ve bu mekânların sınırları üzerinde eksik bir yapıya da işaret etmektedir. İsyancı queer mekânın sınırları farklı toplumsal yapılara göre değişmektedir. Bazı toplumlar isyancı queer mekânların gelişimine özgürlükçü bir alan tanımlarken, muhafazakâr toplumlarda özgürlükçü yaklaşım engellenerek görünürlük ve bütünleşme becerileri yetersiz kalmaktadır. Türkiye açısından, cinsiyet coğrafyasında aynı yetersizlik görülmektedir. Mevcut yazın, kadınlar ve coğrafya üzerinde yoğunlaşmakta, bir sonraki avangart konuda henüz yeterli gelişme gösterememektedir. Ancak toplumsal queer sınırları irdeleyen çalışmaların varlığı geleceğe yönelik kapsayıcı coğrafyayı gündeme getirebilmektedir (Demircioğlu ve Güney, 2015; Çetin, 2016).

Bu bağlamda, kentsel morfolojiyi bir yandan çeşitlilik ve cinsiyet siyaseti üzerinden okumak, diğer yandan bu okumayı giderek daha muhafazakâr bir yapıya sahip olan Türkiye’de LGBTTTQ perspektifi üzerinden ortaya koymak büyük önem taşımaktadır. Bu hedefe dayanan araştırma, çeşitliliğin oluşturduğu müzakere alanlarının morfolojik özelliklerini incelemek için İstanbul’un Taksim bölgesine odaklanmaktadır. Bu tanımlama üç önemli morfoloji okulundan biri olan Versailles Fransız Morfoloji okuluna ve queer kuramına dayanmaktadır. Araştırma doğrultusunda amaca yönelik niteleyici bir çalışma yürütülmüş ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile bireylerin kullandıkları mekânların müzakere özellikleri incelenmiştir. Müzakere ortamı ise LGBTTTQ bireyleri ve heteroseksist bireyleri bütünleştirici mekânlara işaret etmektedir. Benzeşik örneklem yöntemi kullanılarak beş kişiden oluşan homojen bir odak grup tanımlanmıştır. Bu doğrultuda araştırma, kentsel alanda çeşitlilik ve cinsiyet siyasetinde planlamaya yönelik yeniden düşünme ve yeniden icat etmeyi, muhafazakâr toplumlardaki sınırsız coğrafyalar üzerinden tartışmaktadır. Araştırma ile Türkiye planlama literatüründe eksik olan queer mekânsal arayışın morfolojisinin de ortaya konması hedeflenmektedir.

Cinsel Coğrafya Çeşitliliğinin Politik Değişimi

Kent toplum bilimcileri öncelikli olarak kentleri, kentleşme ve kapital değişimler üzerinden sınıflandırmaktadır. Chicago Okulu ile beraber literatüre giren ekolojik yaklaşımlar kentlerin sanayileşme ile beraber hızla büyümesini ve çeşitlenen toplumsal yapıya yönelik çözümleri tanımlamaktadır. Bu dönemde çeşitlilik gelir gruplarına yönelik oluşan

sorunları ve ırk ayrımlarını gündeme getirmektedir. Kent kuramlarında birey çeşitliliğinin tartışılmaya başlandığı bu dönem, kentsel mekânda heterojenlik, iş bölümü ve örgütlenme gibi kavramların da tartışılmasına olanak sağlamaktadır. 20. yüzyılın ilk yarısındaki bu değişimler sosyal politikaların yetersizliğiyle farklı çalışmaları doğurmakta ve Marksist kent çalışmaları ortaya çıkmaktadır. Bu kent yaklaşımlarından doğan eşitsizlikler, sosyal sınıfları ve toplumsal deneyimleri kapitalist sermaye ve kapitalin tekrar dağılımı üzerinden eleştirmektedir (Castells, 1983; Harvey, 1973; Lefebvre, 2015). Bu nedenle Marksist kent çalışmaları, kamusal mekân hakkı ve kent hakkını planlama literatürüne eklemektedir. Bu durumun ötesinde, Marksist coğrafya feminist hareket tarafından çeşitli eleştirilere konu olmaktadır. Bunun temel sebebi ise yapılan kapital odaklı sınıflandırılmalarda kadınlar üzerine veya cinsiyet üzerine yetersiz bir uygulamanın olmayışından veya toplumsal sınıflandırmalarda yer edinmemesinden kaynaklanmaktadır (Bondi ve Rose, 2003); ve yapılan çalışmalar ataerkil düzende mekânın tekrar üretimi üzerinedir. Feminist hareket ile beraber hem toplumsal normlar hem de kentsel farkındalıklar farklılaşarak devam etmektedir. Bu noktada LGBTTQ hareketini feminist hareketten ve coğrafyacıardan ayrı düşünmek mümkün olmamaktadır. Bu tarz heteroseksist olmayan yaklaşımlar çatışmayı yıkarak LGBTTQ hareketinin kentsel alanda önünü açmasına olanak sağlamaktadır.

Egemen olmayanın tartışılmasına olanak sağlayan post yapısalçı veya post-modernizm yaklaşımlarıyla beraber, mekânın yeniden üretimi ve kamusal alanın önemini devrimsel bir bakış açısıyla irdelenmektedir (Debord, 1996). Bu dönem iktidar ve egemen duruşların karşısında cephe alarak, demokratik isyancı uygulamaların kentsel mekân çözümlerini de beraberinde getirmektedir. Moudon (1994)'a göre 1968 yılında yaşanan politik gelişmeler, özellikle Lefebvre'in çalışmalarıyla, daha geniş morfolojik yaklaşımları beraberinde getirmektedir. Fransa, İtalyan ve İngiliz Morfoloji okullarının yaklaşımlarının yeniden yorumlandığı dönemde özellikle Versailles Morfoloji okulu, kentsel mimari ve kentsel coğrafya yaklaşımlarının farkını ortaya koyarak kentsel coğrafya yaklaşımının yaşayan bir yapı olan kenti bütünüyle ele alınmasının önemini ortaya koymuştur (Moudon, 1994). Bu bütünün, Bondi (1992)'ye göre, cinsiyet temelli, feminen ve maskülen yapı bileşenleri bulunmakta ve kentnin toplumsal yapısında formlar yaklaşımları meydana getirmektedir. Dominant olan cinsiyet ve sınıf gibi kavramlar kent ve bina biçimlerinde farklılaşan ana etmenleri meydana getirmektedir. Tüm bunlara ek olarak özel-kamusal ve kent-banliyö dikotomilerini inceleyerek cinsiyet ve kent formuna katmaktadır (Bondi, 1992). Mevcut durumda kadın homojen, banliyö ve özel alanı temsil ederken, erkek ise çeşitliliği, kent merkezini ve kamusal alanı temsil etmektedir. Kentsel morfoloji alanında cinsiyetlerin mahkûm bırakıldıkları mekânları da göstermektedir. Fainstein (2001)'e göre ise merkezi çalışma alanları maskülenliği temsil etmekte ve binaların büyüklüğü gücü temsil ederek baskıcı bir yaklaşımı oluşturmaktadır. Bu durum, cinsiyet ve kent formu incelemelerinde queer teorinin henüz yer edinmediği göstererek kuramsal yetersizliğe de dikkat çekmektedir.

Mekânsal farklılaşmaların bütünleşme ortamını yok etmeye devam ettiği 1970'li yıllarda, ise banliyöleşme ile beraber atıl duruma gelen kent merkezleri gay toplulukları için potansiyel bir alan oluşturmaktadır. Bu dönemde, Knopp (1995)'a göre gettolaşmaların başlamasıyla beraber cinsel coğrafyalar bu bağlam üzerinden gelişmektedir. Diğer bir grup araştırmacı ise (Kramer, 1995), özellikle kentnin baskıcı söylemlerinden kaçan lezbiyen gruplar kırsal alanlarda komünleri meydana getirmesi üzerine, kır ve kent üzerinden ütopya arayışları ile meydana gelen kaçışları ele almaktadır. Kırdaki yaşayan LGBTTQ bireylerin kendi kimliklerine yönelik mekânların varlığı yetersiz bir olguya karşılık gelmektedir. Cinsel

kültürlere yönelik yapılan tüketim ve kapitale erişim çalışmaları eşcinsel erkek ve kadın arasındaki ayrımı ortaya koymaktadır. Eşcinsel erkeklerin kent mekânında kadınlardan daha görünür olması, hem biyolojik cinsiyetleriyle hem de kadınlara yönelik çalışmaların daha politik bir çerçevesinin olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Özellikle gay mahallelerinin oluşmasıyla, bu alanların gelişmişliği ve güvenliği konusunda yapılan araştırmalar, kentlerin diğer bölgelerinden daha olumlu sonuçlar ortaya koymaktadır (Doan, 2010). Bu durum kadınlar, LGBTTTQ bireyler ve diğer dezavantajlı gruplar için kentsel yaşam alanı sorununu da beraberinde getirmektedir. Kent mekânında görünür olmak aynı zamanda saldırıya açık olmaktadır. Heteroseksist saldırılar çoğunlukla bu bölgelerde yaşanmakta ve kamuya açık adalet mücadelesi sekteye uğramaktadır. Diğer bir olgu ise, kentlerde gay topluluklarının oluşmasının hem tüketimi tekrar üretmesi hem de bölgede soylulaştırma unsurlarına neden olmasıdır (Bell ve Binnie, 2004). Cinsiyetle ilgili kent çalışmalarının gay ve lezbiyen coğrafya yazınının hâkimiyetinde ilerlemesi biseksüel, transeksüel ve travesti gibi farklı cinsel kimlik konularının, mekâna yönelik uygulamalarının yetersizliğini ortaya koymaktadır. Tüm bu olgulara ek olarak ırk ve engel durumuna göre çeşitliliğe sahip olmayan cinsel coğrafya konusu, planlamanın genişleyebileceği sınırları da ortaya çıkarmaktadır.

Küreselleşmeyle beraber yeni cinsel yurttaşlık tartışmaları, kentsel alanların farklı tartışma konularına evrilmesine ve yaklaşımına ihtiyaç duymaktadır. Anlamı ‘normalin dışına çıkmak’tan gelen ‘queer teori’ heteroseksüel veya homoseksüelliğin var olmayışını ve baskıcı kimlik tanımlamalarına karşı oluşan normsuzluğu tanımlamaktadır. Kentte ayrıştırılan mekân ve insanların devrimsel mekânsal bir kazanım elde etmesi üzerine kurulu teoriye göre, cinsel politika ve mekân politikalarının birleşmesiyle beraber queer coğrafyalar daha tanımlanabilir bir mekâna işaret etmektedir (Bell ve Binnie, 2004; Davis, 1995). Bu doğrultuda yapılan çalışmalar sadece ghetto veya bir gruba bakmadan bütünüyle heteroseksist ve olmayan bir kavram üzerinden tüm insan mekânlarını incelemektedir. Aynı zamanda queer mekânlar eylemsel, çoğalabilir ve hareket odaklı olup, baskıcı kamusal alanı sekteye uğratarak işgal etme gibi içerikleri de barındırmaktadır. 1990’lı yıllarda görünürlüğü ile ortaya çıkan queer coğrafya daha önceki insan deneyimleri odaklı LGBTTTQ çalışmalarının ötesinde kentsel mekânları algılama ve taktik oluşturma üzerine kurulmaktadır. Bu nedenle görünürlük ancak baskıcı kimliğin egemenliğinin kesilmesiyle veya çatışmanın ortadan kaldırılması ile mümkün kılınmaktadır (Davis, 1995). LGBTTTQ bireylerle yapılan görüşmeler sonucunda da, olması istenen sokak sloganı “sen de gel farklılıklar güzeldir” olmasına rağmen, mevcut durumda bu kavram “bizim gibi değilsen dahil olma” olarak kentsel gerçeklikte yerini almaktadır (B.K., Kişisel Görüşme, 12.11.2017). Bu bağlamda homofobik yaklaşımlara karşı queer mekân tespitleri ve oluşumlarıyla ancak meydan okumak mümkündür. Meydan okunarak oluşturulan *transgresyon* (ihlal) durumunun başarısızlığı veya devamlılığı değil, sürecin varlığı ve sistemin dışına çıkarak temas edilebilirliğin arayışı önem taşımaktadır (Foucault, 2007). Queer teorisinin mevcut doğası bir aykırılık oluştururken, çeşitli kent plancıları bu coğrafyanın kenarda veya dışında olan herkesin içeri alınmasıyla mekânların daha müzakereci olabileceklerini savunmaktadır (Brown ve Knopp, 2003; Doan, 2010). Ortaya çıkışı itibariyle sivrilmesi gereken bu mekânlar görünürlüklerinin elde edilmesiyle beraber, LGBTTTQ dışı bireyleri de içine alması kentlerin sosyolojik yapısı ve mekânsallığı açısından potansiyel taşımaktadır. Gay, lezbiyen, biseksüel, travesti veya trans kimliğinin ötesinde cinsel kentsel coğrafya incelemesi ve sınırlarının belirlenmesiyle ancak bütünleşme veya müzakere mümkün kılınmaktadır.

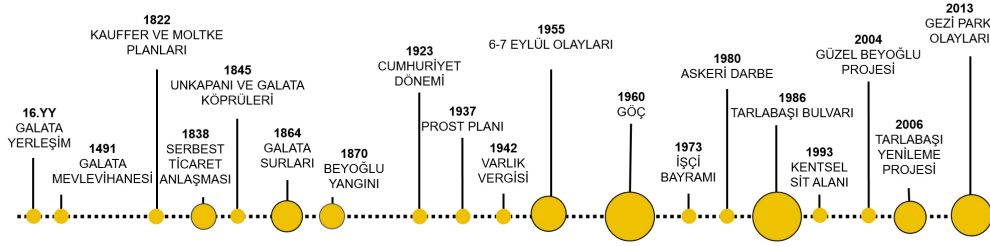

LGBTQT Cinsel Coğrafya Perspektifi ve Taksim Kent Mekânı

Baskıyla beraber meydana gelen homojen mekânlar ve isyana dayalı queer alanların, mekânsal izdüşümsel farklılıkları potansiyel bir kapsayıcı alana işaret etmektedir. Anacker ve Nusser (2012)’e göre ise, mekân kapsayıcılığı ile coğrafya hak kapsayıcılığının birbirinden farklı olguları meydana getirdiği göz ardı edilmemelidir. Bu denklemde eşitsizlik devam etmesine rağmen, LGBTQT bireyler için yeterlilik ve kapsayıcılık üzerine farklı mekânsal arayışlar ve politikalar vaat edebilmektedir. Bu makaleye konu olan Türkiye’nin sahip olduğu toplumsal yapı, LGBTQT tartışmasına politik, geleneksel ve dini açıdan muhafazakâr bir bakış açısı da eklemektedir. Diğer yandan, geleneksel bir sosyal yapının yanı sıra milliyetçi ve seküler muhafazakâr yüzleri de içeren oldukça çelişkili bir yapının varlığı da gözlenmektedir (Keyder, 2014). Ancak, çeşitlilik ve özellikle de LGBTQT bireyselliği kapsamında limitli bir toplumsal müzakere tarihi ortaya koymaktadır. Muhafazakârlığın gün geçtikçe popülerleştiği ve iktidar ile büyüdüğü bir çağda isyankâr bir yapıdan bahsetmek neredeyse imkânsız olmaktadır. Tüm bu gelişmelere rağmen, sosyal müzakerenin neredeyse yok olduğu bu yapıda da umut verici mekânsal deneyimler yaşanmaktadır.

Taksim Meydanı ve İstiklal Caddesi ile Beyoğlu başta olmak üzere son dönemlerde kamusal söylem ve baskıcı söylemlerinin ana merkezi haline gelmektedir. Bölge sadece İstanbul’un değil aynı zamanda Türkiye’nin dayanışma ve demokrasi arenası rolünü sürdürmektedir. Beyoğlu semti, 19. yüzyıldan beri kültür, ticaret ve uluslararası siyasetin en önemli merkezi olarak oynadığı rol nedeniyle yoğun çeşitlilik gruplarının merkezi olma görevini devam ettirmektedir. Bu çeşitlilik, gündelik yaşamın dinamiğinden çok daha farklı bir morfolojik dinamiği temsil etmektedir. Lefebvre (2015)’in tanımladığı gibi, mekân tekrar üretilmekte ve birikmiş olan direnişi açığa vurmaktadır. Beyoğlu bölgesi için durum, Taksim’in toplumların birleşme merkezi olması ve tekrardan üretilmesiyle gerçekleşmektedir. 1940’lı yılların devamında bölge, 1942 yılında uygulanan Varlık Vergisi ve 1955 yılında gerçekleşen 6-7 Eylül Olayları gibi, gayrimüslimlere karşı uygulanan politikalar nedeniyle çeşitlilik unsurlarını kaybetmiştir. Takip eden yıllarda Beyoğlu bölgesi, düşük gelirli gömen grupların yerleştiği bir alan haline gelmiş; bu durum sosyal statü istikrarsızlığıyla beraber fiziksel köhnemenin de başlangıcı olmuştur. Diğer yandan, göç ve kentleşmenin bölgenin çeşitliliğinin sürekliliğini sağlamakta önemli olduğu da söylenebilir (Adaman ve Keyder, 2006; Türkün, 2014). Bölge, özellikle 1 Mayıs 1973 tarihinde yaşanan İşçi Bayramı olaylarından sonra, milliyetçi ve islamist muhafazakârlığın tüm tedbirlerine rağmen, demokrasi, dayanışma, eşitlik ve çeşitlilik kavramlarını genişletmeye devam etmektedir. Aksine 1970’lerden önce görünmeyen LGBTQT birey kimliği, askeri darbeler de dâhil olmak üzere etkin baskı politikalarının sonucunda kolektif bir bilinç kazanmaktadır (Çetin, 2016). Ancak, kurumsallaşma mücadelesinin gay odaklı olması ve cinsel kimlik kavramının anayasal meşruiyet eksikliğinden dolayı önemli bir aşama kaydedememektedir. Çeşitliliğin görünmeyen yüzü LGBTQT bireyler hala günümüzde dini, siyasi ve toplumsal yargı çatışmalarına uğrayarak mekânsal deneyim sekteye uğratılmaktadır.

Şekil 1. Beyoğlu morfoloji ve müzakere gelişimi.

Tüm bu durum özetlemesinin ışığında, cinsiyetin sekteye uğradığı bir coğrafyanın özelliklerinin ortaya konulması ve Taksim gibi baskıcı bir mekânda tercih edilmesi mekânsal arayışlar için kilit noktaları oluşturmaktadır. Çeşitliliğin oluşturduğu müzakere alanlarının morfolojik özellikleri araştırma kapsamında görünürlük, var olma, güvenlik ve tüm cinsiyet grupları arasında gerçekleşen müzakere ortamlarının varlığı üzerinden incelenmiştir. Görünürlük, LGBTTQ bireylerin mekânda tanınma ve yaşama koşullarını içermektedir. Var olabilme durumu, bireylerin mevcut cinsel kimlikleri ile özgürce bulunabildikleri mekânsal koşulları; güvenlik ise LGBTTQ bireylere karşı oluşan nefret söylemleri ve zarar görme durumlarından yoksun bir kavramı oluşturmaktadır. Cinsiyet grupları arasındaki müzakere ortamı, tüm gruplar arasındaki uyumu ve bütünleşmeyi oluşturan alanlara karşılık gelmektedir. Bu doğrultuda bütünleşik cinsellik sınırları ancak heteroseksist ve LGBTTQ ortak perspektifinde meydana gelmektedir. Herkesin kullanımına açık olan müzakere mekânları, heteroseksist mekânlar ve LGBTTQ sahipliğinde gelişen alanlar birbirinden farklılaşan özelliklere sahip olmaktadır. Tüm bu alanlar kentsel bölgeleri çatışmaya karşı müzakere için umut mekânlarına dönüştürme potansiyeline sahip olmaktadır. Bu incelemelerin doğrultusunda Taksim İstiklal Caddesi üç kentsel mekânsallıkta ele alınmaktadır. Bunlar: (i) Heteroseksist Alan, (ii) İsyancı Queer Alan, (iii) Müzakereci Queer Alandır.

Şekil 2. Taksim kentsel mekânında cinsel coğrafya perspektifi.

Öncelikli olarak, ‘heteroseksist’ alan, İstiklal Caddesi’nin merkezinden bölgenin çeperlerine kadar yayılmaktadır. Çeşitliliğin tüm gruplarının yanı sıra LGBTTQ bireyselliğine de karşıt bir konumda yer almaktadır. Bu alanların ayırt edici özellikleri mekânın sosyal ve fiziksel muhafazakâr yapısını tüm bireyler için taşımasıdır; özgür kamusal yaşam karşılığını bulamamaktadır. Muhafazakâr baskının derinleştiği bu bölgelerde bireyler arasındaki uçurum da artmakta, toplumun temas etmediği ortamlar görünür hale gelmektedir. İnceleme doğrultusunda heteroseksist alanların LGBTTQ bireyler için İstiklal Caddesi’nde görünürlüğü ve var olmayı engellediği görülmektedir. Bu ayırt edici özellikler aynı zamanda ideal queer eylem alanı tarafından işgal edilecek mekânları da beraberinde getirmektedir.

İkinci olarak, idealde tanımlanan queer deneyim, mekânı tamamen kesmeye ve bireylerin cinsel kimliği ile görünürlük sağladığı alanları meydana getirmektedir. Ancak böylesi muhafazakâr toplumlarda bu kesinti tüm grupların değdiği alanlarda değil kentsel merkez alanlarının arka sokaklarında yer almaktadır. Bu nedenle ayırt edici özelliklerine yönelik araştırmalar LGBTTQ sahipliğinde bulunan ve kullanılan ‘isyancı queer alanların’, İstiklal Caddesi’nin arka sokaklarında olduğunu ortaya koymaktadır. Çeperlerde yer alan bu alanlar, bazı kesimler tarafından dışlayıcı söylemlerle işaretlenme ve çeşitli grupların temas unsurlarını ortadan kaldırmaktadır. Kapalı ve görünürlüğün daha az olduğu bu bölgeler, heteroseksist mekânı sekteye uğratarak sistemin dışına çıkabilecek oluşumlara olanak sağlamaktadır. Ancak mevcut durumda uyum oluşturabilecek katmanların bu bölge de olmayışı, uzun yıllardır burada bulunan mekânları ve bireyleri toplumda hala daha dışlamaktadır. Bu durum göstermektedir ki muhafazakâr toplumlarda, toplumsal olarak aşılması gereken olgular ve müzakere ortamı sağlayacak bazı politikalar gerekmektedir. Bu nedenle kapalı toplumlarda, uyum ve bütünleşmeye yönelik müzakere ortamı daha az isyancı bir ortamda sağlanabilmektedir.

Araştırma bulguları kapsamında üçüncü ve son önemli ayrışma muhafazakâr toplumlar içerisinde bir yanıla isyancı fakat bir yanıla bazı normları da bulunduran mekânların üzerinden, ‘müzakereci queer alanları’ cinsiyet coğrafyasında ele almaktadır. Bu tür bir toplumsal yapıda niteliksiz gibi görünen bu yaklaşımlar araştırma kapsamında insanların ortak paydada buluşma ve müzakere ortamları oluşturmaları açısından kıymetli bir veri olarak değerlendirilmektedir. Alınan yanıtlar doğrultusunda, yarı isyancı queer mekânların İstiklal Caddesi üzerinde yer aldığı tespit edilmektedir. Alanların mekânsal özellikleri incelendiğinde heteroseksistliği ile ortaya çıkan bu alanların aynı zamanda LGBTTQ bireyler tarafından yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Birimler yeme-içme mekânları olarak karşılık bulmakta ve İstiklal Caddesi üzerinde birçok müzakereci mekânı işaretlemektedir. Bu mekânlar, müzakere ortamı oluşturacak temas ve karşılıklı uzlaşmaya zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle, sosyal ve kültürel olanakların yoğunlaştığı kentsel kamusal alanlar muhafazakâr toplumlarda, müzakereci mekânsal arayışlar için potansiyel alanları meydana getirmektedir.

İstiklal Caddesi’nde müzakereci queer mekânların bazı ayırt edici özellikleri bulunmaktadır. Güvenlik, sadece LGBTTQ bireyler için değil, tüm toplum açısından yetersiz bir veri sunmasına rağmen çok farklı gruplar tarafından tercih edilen bir bölge olma özelliğini korumaktadır. Çeşitlilik grupları tarafından kullanılan kamusal mekânlar kalabalıklar içerisinde kaybolmayı sağlayarak LGBTTQ bireyler tarafından da tercih edilmektedir. Bu nedenle kentsel merkezlerde güven duygusuyla gelen birey görünürlüğü müzakereci cinsel coğrafyalar için bazı mekânsal ve morfolojik ipuçları vermektedir. Bireylerin kimliklerinin

kabul görmesi, alanın kısmi güvenilir olarak algılanmasını sağlamaktadır. Bu alanlarda özel ve kamusal mekân arasında geçişli bir yapı olması veya teras gibi özel alanların bulunması kapalılık oluşturarak müzakereci bir mekâna işaret etmektedir; kamusal uzlaşının dışında bir çevreye olanak sağlaması ev ortamı özelliklerini sağlamaktadır.

Heteroseksist alanlar kalabalıklar içerisinde kaybolmayı da beraberinde getirmektedir. Ancak bu durum tüm gruplar için müzakere ortamından yoksun kalmakta ve umut mekânlarını vaat edememektedir. Heteroseksist alanlara karşı Taksim’de bulunan isyancı queer mekânlar çoğunlukla LGBTTQ bireyleri barındırarak denklemdaki eksik müzakereci devam ettirmektedir. Bu iki kutbun ortasında yer alan müzakereci queer alanlar ise bütünleştirici toplumlar ve kapsayıcı kentsel alanlar için olumlu bir perspektifi planlama literatürüne katmaktadır. LGBTTQ gruba yönelik kullanım amacıyla üretilmeyen bu alanlar müzakereci cinsel coğrafya oluşumu ve planlama çalışmalarına eklenmesi açısından oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Bu doğrultuda planlamanın müzakere ortamı sağlaması ve herkese yönelik eşitlikçi politikalar içermesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Müzakere ortamı oluşturulurken unutulmaması gereken asıl konu heteroseksist ve LGBTTQ bireyleri bütünleştirerek demokratik müzakereci eylemsel alanların oluşturulmasıdır.

Sonuç

Taksim’de kentsel morfolojiyi *çeşitlilik ve cinsiyet coğrafyası* üzerinden okumaya odaklanan araştırma, muhafazakâr toplumlarda cinsiyet üzerinden mekânsal/toplumsal sınırların ne olduğu ve bu mekânların LGBTTQ bireyler için yeterliliği üzerinden yola çıkmaktadır. Cinsiyet ve kent morfolojisi çalışmaları kadın ve erkek üzerinden mekânsal sınırları çizmekte; ancak LGBTTQ üzerinden bir tanımlamayı eksik bırakmaktadır. Cinselliğin coğrafyaya artan ilgisinde, kentler çeşitliliğe cevap verememekte ve farklı olan ile çatışma soluksuz devam etmektedir. Aynı zamanda, geçmişten günümüze kadar olan süreçte gelen kavramsal yaklaşım müzakereci queer coğrafyaların planlamaya eklenmesinin önemini ortaya koymaktadır. Çeşitliliğe baskıcı güç uygulayan kentlerde ise toplumsal sınırların yanı sıra, morfolojik olarak ayrılan sınırlar da meydana gelmektedir. Meydana gelen bu sınırlar, *çeşitli grupları birbirinden ayırmakta ve bütünleştirilememiş kentsel bölgeler meydana getirmektedir. Bireylerin temas halini engelleyen durum aynı zamanda müzakere ortamını yok etmektedir. Bu nedenle çeşitliliği kabul etmeyen politikalar ile meydana gelen planlama anlayışında, yarı isyancı mekânlar muhafazakâr toplumlarda inceleme önceliği oluşturmaktadır.*

Bireylerin eşit olarak mekânda söz sahibi olduğu bir politikadan ve coğrafyadan bahsetmek için gerekli koşullar bulunmaktadır. Kalabalıklar içerisinde görünürlüğü elde etmenin temel koşullarından biri olarak farklı olma bilincinin kırılması bu doğrultuda önem taşımaktadır. ‘Normalin’ sınırlarını kırma ve yeni eylem alanları oluşturma yolunda temas etme olanakları bireylerin hem mekâna olan aitliği hem de birbirlerine karşı olan müzakere yeteneklerini arttırmaktadır. Heteroseksist planlama ve politikaların ötesinde yerleşmelerin heterojen yapıları, LGBTTQ bireyler için kamusal yaşanılabilir mekân bölgelerini oluşturmaktadır. Bu durum kentsel formu bütünleştirici hale getirmekte ve mekânsal farklılıkların önüne geçme potansiyeli taşımaktadır. Bir kentin farklı bölgeleri bireyler için olanakları sınırladığı gibi genişlettiği gibi sınırlandırdığı bölgeleri de bulunabilmektedir.

Bu çerçevede, LGBTTQ müzakereci bir kent için ön plana çıkan özellikler, (i) LGBTTQ bireylerin coğrafi ve politik karar mekanizmasında yer alması; (ii) LGBTTQ ve heteroseksist

birleştirici mekân, sokak ve kentsel alanların diğer bir deyişle müzakere ortamının oluşturulması; (iii) bu mekânların güvenliğinin sağlanması, (iv) demokratik kentsel yaşam olanaklarının sağlanması; (v) farklı yaş gruplarının dâhil edilmesi; (vii) ihmal edilen diğer cinsel grupları da ele alması olarak sayılabilir.

Kentsel morfolojinin çeşitlilik ve cinsiyet siyaseti üzerinden okunması, kamusal alan ve uzlaşmacı kamusal yaşam hakkının birbirinden farklı kurgulara sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kamusal alan bazı toplumsal sınırlamalara rağmen her bireyin bulunabildiği mekânı temsil etmekte; ancak, kamusal müzakere mekânda karşılıklı uzlaşmacı var olabilme koşulunu da beraberinde getirmektedir. Kent yapısında sınırları net olan heteroseksist ve LGBTTQ sahipliğinde gelişen mekânların kentsel morfolojik yapıyı da olumsuz etkilediği görülmektedir. Yapılan araştırma kapsamında İstiklal Caddesi'nin kentsel cinsiyet coğrafyasında yer almadığı, ancak müzakereci mekânların varlığıyla olumlu olabilecek gelişmeler gösterdiği tespit edilmektedir.

Kaynaklar

- Adaman, F., Keyder, Ç. (2006). *Poverty and Social Exclusion in the Slum Areas of Large Cities in Turkey*, Brussels: European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG.
- Adler, S., Brenner, J. (1992). Gender and space: Lesbians and gay men in the city. *International Journal of Urban and Regional Research*, 16, 24-34.
- Anacker, K.B., Nusser, S.P. (2012). What sexuality is this place? Building a framework for evaluating sexualized space: The case of Kansas City, Missouri. *Journal of Urban Affairs*, 35 (2), 173-193.
- Bell, D., Binnie, J. (2004). Authenticating queer space: Citizenship, urbanism and governance. *Urban Studies*, 41 (9), 1807-1820.
- Bondi, L. (1992). Gender symbols and urban landscapes. *Progress in Human Geography*, 16 (2), 157-170.
- Bondi, L., Rose, D. (2003). Constructing gender, constructing the urban: A review of anglo-american feminist urban geography. *Gender, Place and Culture*, 10 (3), 229-245.
- Brown, G., Browne, K., Lim, J. (2007). From lesbian and gay to queer geographies: Pasts, prospects and possibilities. K. Browne, J. Lim, G. Brown, eds., *Geographies of sexualities: Theory, practices and politics* (215-223). Burlington: Ashgate.
- Brown, M., Knopp, L. (2003). We're here! We're queer! We're over there, Too! Queer cultural geographies. K. Anderson, M. Domosh, S. Pile, N. Thrift, eds., *Handbook of Cultural Geography* (313-324). London: Sage.
- Castells, M. (1983). *The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movement*, University of California, Berkeley.
- Çetin, Z. (2016). *The dynamics of the queer movement in Turkey before and during the conservative AKP government*, Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs. Berlin.
- Davis, T. (1995). The diversity of queer politics and the redefinition of sexual identity and community in urban spaces. D. Bell, G. Valentine, eds., *Mapping Desire: Geographies of Sexualities* (259-290). New York: Routledge.
- Debord, G. (1996). *Gösteri toplumu*, (A. Ekmekçi, O. Taşkent, Çev.), İstanbul: Ayrıntı.
- Demircioğlu, F., Güney, M.E. (2015). LGBTT bireylerin buluşma noktası olarak kullandıkları mekânların şehir planlama kapsamında incelenmesi. *Planlama*, 25 (2), 147-155.

- Doan, P.L. (2010). The tyranny of gendered spaces – reflections from beyond the gender dichotomy. *Gender, Place and Culture*, 17 (5), 635-654.
- Fainstein, S. (2001). *The city builders property development in New York and London, 1980-2000*, Kansas: University Press.
- Faucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi*, (H.U. Tanrıöver, Çev.), İstanbul: Ayrıntı.
- Frisch, M. (2002). Planning as a heterosexist project. *Journal of Planning Education and Research*, 21, 254-266.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal adalet ve şehir*, (M. Moralı, Çev.), İstanbul: Metis.
- Jacobs, J. (2011). *Büyük Amerikan şehirlerinin yaşamı ve ölümü*, (B. Doğan, Çev.), İstanbul: Metis.
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye’de devlet ve sınıflar*, İstanbul: İletişim.
- Knopp, L. (1995). Sexuality and urban space: A framework for analysis. D. Bell, G. Valentine, eds., *Mapping Desire: Geographies of Sexualities* (136-150). New York: Routledge.
- Kramer, J.L. (1995). Bachelor farmers and spinsters: Gay and lesbian identities and communities in rural North Dakota. D. Bell, G. Valentine, eds., *Mapping Desire: Geographies of Sexualities* (182-195). New York: Routledge.
- Lefebvre, H. (2015). *Mekânın üretimi*, (I. Ergüden, Çev.), İstanbul: Sel.
- McLean, K. (2008). Inside, outside, nowhere: Bisexual men and women in the gay and lesbian community. *Journal of Bisexuality*, 8, 1 (2), 63-80.
- Moudon, A.V. (1994). Getting to know the built landscape: Typomorphology. K.A. Franck, L.H. Schneekloth, eds., *Ordering Space: Types in Architecture and Design* (289-311). New York: Van Nostrand Reinhold.
- Rothenberg, T. (1995). ‘And she told two friends’: Lesbians creating urban social space. D. Bell, G. Valentine, eds., *Mapping Desire: Geographies of Sexualities* (150-166). New York: Routledge.
- Türkün, A. (ed.) (2014). *Mülk, mahal, insan - İstanbul’da kentsel dönüşüm*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.